

308(476)

Ц. КІСЯЛЁУ

К-44

У братняй сям'і народаў СССР

208(476)

К-44

Ц. КІСЯЛЕЎ

У братняй сям'і народаў СССР

Презідэнцкая бібліятэка
Рэспублікі Беларусь

8 800000 282770

ВЫДАВЕЦТВА «БЕЛАРУСЬ» МІНСК 1968

32C1
К 44

Мы — беларусы з братняю Руссю
Разам шукалі к шчасцю дарог,
У бітвах за волю, ў бітвах за долю
З ёй здабылі мы сцяг перамог!

У братняй сям'і свабодных савецкіх рэспублік,
у добраахвотным непарушным дзяржаўным саюзе іх,
як роўная сярод роўных, займае свой пачэсны пасаад
Савецкая Беларусь.

Паспяхова ажыццяўляючы пад кіраўніцтвам
Камуністычнай партыі велічную праграму пабудовы
камунізма, беларускі народ з велізарным творчым
уздымам сустракае знамянальную дату ў сваёй гісто-
рыі — 50-годдзе з дня ўтварэння Беларускай Савец-
кай Сацыялістычнай Рэспублікі і Камуністычнай
партыі Беларусі.

Дзякуючы перамозе Вялікага Кастрычніка, бела-
рускі народ назаўсёды вызваліўся ад сацыяльнага
і нацыянальнага прыгнёту, упершыню ў сваёй гісто-
рыі атрымаў сапраўдную незалежнасць і сваю дзяр-
жаўнасць. 50 гадоў Савецкай улады ў Беларусі —
гэта 50 гадоў гераічнай барацьбы, самаадданай
працы і велічных здзяйсненняў, якія карэнным
чынам змянілі гістарычны лёс беларускага народа.

За гэтыя гады пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі, пры дапамозе братніх народаў Савецкага Саюза працоўныя Беларусі, пераадолеўшы велізарныя цяжкасці і нягоды, вызваліліся ад спрадвечнай адсталасці і галечы, цемры і непісьменнасці. Беларусь ператварылася ў высокаразвітую індустрыяльна-калгасную рэспубліку.

Эканоміку Беларусі ў мінулым вызначала сельская гаспадарка. У прамысловасці пераважалі дробныя і зусім дробныя капіталістычныя прадпрыемствы, якія займаліся галоўным чынам перапрацоўкай мясцовай сыравіны.

За 50 гадоў Савецкай улады Беларусь стала адным з важных эканамічных раёнаў Савецкага Саюза. Па ўзроўню прамысловага развіцця яна перагнала многія капіталістычныя краіны. Вядучай галіной народнай гаспадаркі рэспублікі з'яўляецца прамысловасць, прычым такія галіны яе, як машынабудаванне, металапрацоўка, дакладнае прыборабудаванне, хімічная, будаўнічых матэрыялаў і інш. БССР дае электраэнергію, металарэжучых станкоў, мінеральных угнаенняў больш, чым вырабляла ўся Расія ў 1913 годзе.

Беларусь, якая да рэвалюцыі пастаўляла на рынак у асноўным лесаматэрыялы і сельскагаспадарчую сыравіну, дае зараз усім савецкім рэспублікам і шмат якім краінам свету трактары, станкі,

аўтаматычныя лініі, электронна-вылічальныя машыны, камбайны, нафтапрадукты, мінеральныя ўгнаенні.

Аўтамабілі Беларускага і Мінскага заводаў набылі сусветную вядомасць. Заслужанай славай карыстаюцца беларускія тэлевізары і радыёпрыёмнікі, гадзіннікі, халадзільнікі, крышталь, дываны, тонкія сукны. Прадукцыя прамысловых прадпрыемстваў БССР экспартуецца больш чым у 80 краін свету.

Уся Беларусь у рыштаваннях новабудойляў. Для беларускага пейзажу характэрны цяпер не толькі сасновыя бары, бярозавыя гаі, люстраныя азёры, але і карпусы магутных электрастанцый, заводаў, фабрык, шахтавыя капры, нафтавыя вышкі. Тэрыторыя рэспублікі пакрыта густой сеткай сталёных магістралей і шасейных дарог.

Дарэвалюцыйныя глухія гарады і мястэчкі ператварыліся ў добраўпарадкаваныя прамысловыя і культурныя цэнтры. Выраслі новыя гарады, якіх зусім нядаўна яшчэ не было на карце, — Наваполацк, Салігорск, Светлагорск, Белаазёрск, Жодзіна. Хімія, энергетыка, машынабудаванне — вось той фундамент, на якім заснаваны яны.

Гонарам нашага народа з'яўляецца сталіца БССР — Мінск — адзін з прыгажэйшых гарадоў Савецкага Саюза.

Паспяхова развіваецца нацыянальная па форме, сацыялістычная па зместу культура Савецкай Беларусі. Створаны нацыянальныя кадры высокакваліфікаваных работнікаў розных галін народнай гаспадаркі, навукі, культуры, здольныя вырашаць складаныя задачы сацыялістычнага будаўніцтва, бязмежна адданыя справе камунізма.

Дасягненні нашы вялікія, перспектывы светлыя і натхняючыя.

Сэрцы ўсіх працоўных Савецкай Беларусі перапоўненыя пачуццём гарачай удзячнасці і бязмежнай адданасці патхніцелю і арганізатару нашых перамог і здзяйсненняў — Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, для якой інтарэсы народа вышэй за ўсё.

Утварэнне Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі і Камуністычнай партыі Беларусі непарыўна звязана з імем заснавальніка і кіраўніка Камуністычнай партыі Савецкага Саюза і першай у свеце сацыялістычнай дзяржавы Уладзіміра Ільіча Леніна. У бессмяротных ленінскіх ідэях працоўныя Савецкай Беларусі, як і ўвесь савецкі народ, чэрпаюць сілы і натхненне ў барацьбе за перамогу камунізма.

ЗА ВОЛЮ
І ШЧАСЦЕ
НАРОДА

Беларускі народ мае шматвяковую і слаўную гісторыю. У выключна цяжкіх умовах выкоўваліся рысы нацыянальнага характару працоўных беларусаў — працавітасць і нянавісць да прыгнятальнікаў, свабодалюбства і гарачая любоў да Радзімы, братэрскія пачуцці да працоўных іншых народаў.

Даўняя непарушная дружба звязвае беларусаў з рускімі і ўкраінцамі, з іншымі народамі нашай Радзімы.

Разам з рускімі і ўкраінцамі беларусы не раз узнімаліся на барацьбу супроць іншаземных захопнікаў. Для сцен Тарту і на Грунвальдскім полі яны білі нямецкіх крестоў-рыцараў, пад Крутагор'ем і Слуцкам — мангола-татарскія орды, ля Барысава і Полацка — напалеонаўскіх заваёўнікаў.

На працягу многіх стагоддзяў літоўскія і польскія феодалы прыгняталі беларускі народ. Працоўныя Беларусі ніколі не спынялі барацьбы за сваё сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне. Мужнай і самаадданай была гэтая барацьба, але, стыхійная і неарганізаваная, яна не магла прывесці да поспеху.

Уз'яднанне Беларусі з Расіяй у канцы XVIII стагоддзя ў адзінай дзяржаве з'явілася вялікай гіста-

рычнай падзеяй. Яно замацавала саюз двух братніх народаў, вызваліла Беларусь ад заняволення іншаземнымі захопнікамі і вывела яе на шлях прагрэсіўнага развіцця. Уз'яднаўшыся з Расіяй, Беларусь зрабіла значны крок наперад у эканамічным і культурным развіцці.

Руская дэмакратычная культура спрыяла развіццю культуры беларускага народа, фарміраванню перадавых грамадска-палітычных ідэй у Беларусі. Пад уплывам рускіх рэвалюцыйных дэмакратаў — Герцэна, Чарнышэўскага, Дабралюбава складваўся светапогляд Кастуса Каліноўскага, Адама Гурыновіча, Францішка Багушэвіча і іншых перадавых людзей таго часу. лепшыя прадстаўнікі беларускай разначыннай інтэлігенцыі актыўна змагаліся супроць царызму ў радах расійскіх рэвалюцыйных народнікаў.

Стыхійная барацьба беларускага сялянства, разначыннай інтэлігенцыі, таксама як барацьба сялян і разначынцаў іншых народаў Расіі, падрывала ўладу царызму, але знішчыць яе не магла.

Пасля рэформы 1861 года, якая аграбіла сялянства, у Беларусі, як і ва ўсёй Расіі, хутка развіваліся капіталістычныя адносіны. У. І. Ленін лічыў, што большая частка Беларусі належыць да тых губерняў Расіі, дзе капіталістычныя адносіны ў сельскай гаспадарцы развіваліся найбольш хутка.

Перабудаваўшы свае гаспадаркі на капіталістычны лад, памешчыкі і кулакі бязлітасна эксплуатавалі вясковую беднату, якая задыхалася ад малазямелля і непазбежна трапляла ў даўгавую кабалу. Сялянскія гаспадаркі ў адрозненне ад памешчыцкіх і кулацкіх былі адсталымі. Сялянам заўсёды спадарожнічалі голад, галеча, хваробы.

Масы разораных рэформай сялян былі вымушаны кідаць свае жабрацкія надзелы і шукаць «лепшай долі» — прадаваць сваю рабочую сілу фабрыканту або заводчыку, ісці ў адыходныя промыслы, ехаць за граніцу, каб папоўніць сабой рады батракоў, наёмных рабочых.

Хоць Беларусь, як і ўся царская Расія, была адсталай, аграрнай, з другой палавіны XIX стагоддзя ў беларускіх гарадах пачала развівацца капіталістычная прамысловасць.

К канцу XIX стагоддзя ў Беларусі было каля 600 тысяч наёмных рабочых, ядро якіх складалі 70 тысяч фабрычна-заводскіх рабочых і рабочых-чыгуначнікаў. Гэта была вялікая грамадская сіла, і іменна ёй належала рашаючая роля ў рэвалюцыйных баях.

У пачатку XX стагоддзя Расія стала цэнтрам сусветнага рэвалюцыйнага руху. Узначальваў яго рабочы клас, які быў ужо загартаваны ў суровых класавых бітвах і вызначаўся высокай палітычнай свядомасцю, арганізаванасцю і стойкасцю ў барацьбе супроць усіх відаў эксплуатацыі і прыгнёту. Пад кіраўніцтвам створанай У. І. Леніным партыі бальшавікоў рабочы клас аб'ядноўваў працоўных краіны на барацьбу з самадзяржаўем.

Рабочы клас Беларусі быў адным з баявых атрадаў рабочага класа Расіі, і яго барацьба супроць царызму, памешчыкаў і капіталістаў улівалася ў агульнарасійскае рэчышча рэвалюцыйнай барацьбы.

У 1898 годзе ў Мінску на кватэры чыгуначніка П. В. Румянцава адбыўся I з'езд РСДРП, які абвясціў стварэнне рэвалюцыйнай рабочай партыі.

Рэвалюцыйныя сацыял-дэмакраты Беларусі пры-
малі ўдзел у падрыхтоўцы выдання ленінскай «Іск-
ры». Вялікую работу па арганізацыі іскраўскіх груп
выканаў пасланы ў Беларусь У. І. Леніным вядомы
рэвалюцыянер І. В. Бабушкін.

З часу стварэння У. І. Леніным партыі новага
тыпу — партыі бальшавікоў яе арганізацыі ўзна-
чалілі рэвалюцыйную барацьбу рабочых і сялян
Беларусі.

Разам з рабочым класам і сялянствам Расіі пра-
цоўныя Беларусі пад кіраўніцтвам партыі бальшаві-
коў змагаліся супроць самадзяржаўя ў гады пер-
шай буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі 1905—
1907 гадоў.

Дзякуючы самаадданай рабоце бальшавікоў, якія
ўмела спалучалі легальныя і нелегальныя формы ба-
рацьбы, працоўныя Беларусі не страцілі веры ў пера-
могу, рэвалюцыйнай перспектывы і ў змрочныя гады
сталыпінскай рэакцыі. Менавіта ў гэты час вялікі
паэт беларускага народа Якуб Колас пісаў:

Я маўчу, маўчу, трываю,
Але скоро загукаю:
«Стрэльбы, хлопчыкі, бяры!»

У. І. Ленін, бальшавіцкая партыя заўсёды звяр-
талі пільную ўвагу на падзеі ў Беларусі, аказвалі вя-
лікую дапамогу яе партыйным арганізацыям. Ленін-
ская «Правда» шырока асвятляла рэвалюцыйную ба-
рацьбу беларускіх рабочых і сялян. Характэрна, што
«Правда» карысталася вялікай папулярнасцю не
толькі сярод рабочых Беларусі. Яна даходзіла і да са-
мых глухіх беларускіх вёсак, паказваючы сялянам
правільныя шляхі барацьбы супроць царызму.

У час першай сусветнай імперыялістычнай вайны, у кастрычніку 1916 года, у Мінск прыбыў бальшавік-ленінец, таленавіты арганізатар і рэвалюцыянер М. В. Фрунзе. Працуючы ў Камітэце Усерасійскага земскага саюза Заходняга фронту пад прозвішчам Міхайлава, ён разгарнуў шырокую рэвалюцыйную работу сярод салдат, рабочых і сялян. Разам з ім працавалі К. І. Ландэр, І. Е. Любімаў, В. Г. Кнорын і іншыя дзеячы партыі.

Вялікую ролю ў дзейнасці партыйных арганізацый адыграў А. Ф. Мяснікоў, які стаў затым адным з кіраўнікоў бальшавікоў Беларусі і Заходняга фронту. Пад восень 1917 года Беларусь і Заходні фронт ператварыліся ў адзін з апорных пунктаў ленінскай партыі, якая рыхтавала рабочы клас і бяднейшае сялянства Расіі да рашаючых баёў за перамогу сацыялістычнай рэвалюцыі.

Агульнавядома, якое вялікае значэнне мела хуткая і аператыўная мабілізацыя партыйнымі арганізацыямі Беларусі рэвалюцыйных рабочых і салдат для ліквідацыі контррэвалюцыйнай змовы генерала Карнілава. Усе спробы контррэвалюцыі перакінуць з фронту войскі для разгрому рэвалюцыйных цэнтраў — Петраграда і Масквы былі паралізаваны.

На гістарычным пасяджэнні Цэнтральнага Камітэта партыі 10 кастрычніка 1917 года Я. М. Свядлоў паведаміў, што бальшавікі Мінска могуць паслаць на дапамогу рэвалюцыйнаму Петраграду корпус войск. У. І. Ленін у сваім выступленні адзначыў, што прапанову з Мінска трэба выкарыстаць для пачатку рашучых дзеянняў.

25 кастрычніка 1917 года рабочыя і рэвалюцыйныя салдаты Петраграда пад кіраўніцтвам Камуні-

стычнай партыі на чале з У. І. Леніным зверглі буржуазны Часовы ўрад. Уладу ў свае рукі ўзяў II Усерасійскі з'езд Саветаў — паўнапраўны выразнік волі працоўных мас Расіі.

Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя перамагла. Створаная і накіроўваемая геніяльным тэарэтыкам і тактыкам рэвалюцыйнай барацьбы, стратэгам рэвалюцыі У. І. Леніным, партыя бальшавікоў здолела аб'яднаць у адзіны паток усе рэвалюцыйныя сілы, што і вырашыла лёс капіталізму ў Расіі.

Збылася спрадвечная мара працоўных. Магутным ударам былі разарваны ланцугі сацыяльнага і нацыянальнага заняволення. Кастрычніцкая рэвалюцыя ліквідавала асновы эксплуатацыі чалавека чалавекам, знішчыла буржуазна-памешчыцкі лад, забяспечыла поўнае раўнапраўе ўсім народам Расіі, згуртавала іх у адзіную братнюю сям'ю.

Сярод рэвалюцыйных рабочых, салдат і матросаў, удзельнікаў Кастрычніцкага штурму, было шмат беларусаў. Гэта матросы крейсера «Аўрора» К. Бакуновіч, І. Горскі, Ф. Дзенісенка, Д. Сокалаў, Я. Мартынюк, В. Зайцаў, А. Панкавец, камандзір аднаго з рэвалюцыйных караблёў С. Пінчук, артылерысты запасной артылерыйскай брыгады С. Васіленка, А. Астапенка, П. Думчанка, старшыня — камендор мінаносца «Самсон» В. Купрэвіч, камандзір дружыны беларускіх чырвонагвардзейцаў, якія прыбылі на дапамогу петраградскім рабочым, — П. Голуб.

25 кастрычніка 1917 года сацыялістычная рэвалюцыя перамагла і ў Мінску. Мінскі Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў узяў уладу ў свае рукі.

Чырвонагвардзейскія атрады рабочых-чыгуначні-

каў захапілі склады са зброяй і вызвалілі з турмы салдат, зняволеных урадам Керэнскага за антываенныя і рэвалюцыйныя выступленні на фронце. З іх быў створан Першы імя Мінскага Савета рэвалюцыйны полк, які ўстанавіў каравулы на чыгуначным вузле, тэлеграфі, тэлефоннай станцыі і іншых важных аб'ектах.

Ворагі рэвалюцыі, аб'яднаўшыся ў так званы «Камітэт выратавання радзімы і рэвалюцыі», спрабавалі скінуць Савецкую ўладу ў Мінску. Але гэтая спроба скончылася поўным правалам. З дапамогай рэвалюцыйных салдат Заходняга фронту контррэвалюцыянеры былі разгромлены.

Услед за Мінскам Савецкая ўлада перамагла ў Віцебску, Гомелі, Оршы, Слуцку, Бабруйску і ў іншых гарадах Беларусі.

Пасля перамогі Кастрычніка ўсерасійскім цэнтрам контррэвалюцыі стала Стаўка вярхоўнага галоўнакамандуючага, якая знаходзілася ў Магілёве. Туды спягваліся ўсе ворагі рэвалюцыі, пачынаючы ад царскіх генералаў і канчаючы лідэрамі згодніцкіх партый. Па ўказанню У. І. Леніна з Петраграда ў Магілёў былі пасланы атрады рабочых-чырвонагвардзейцаў, салдат рэвалюцыйнага літоўскага палка і матросаў Балтыйскага флоту. На дапамогу ім спяшаліся рэвалюцыйныя атрады, створаныя ў Гомелі, Полацку, Жлобіне і іншых гарадах. Ізаляваная ад арміі і акружаная з усіх бакоў рэвалюцыйнымі войскамі, Стаўка была ліквідаваная.

Працоўныя Беларусі з радасцю сустрэлі ленінскія Дэкрэты аб міры, аб зямлі, гарача віталі Савецкі ўрад — Савет Народных Камісараў, правадыра рэвалюцыі У. І. Леніна і выказвалі гатоўнасць абараняць

уладу Саветаў, сваю, здабытую ў бітвах, народную ўладу.

У адным з прывітальных пісьмаў У. І. Леніну гаварылася: «Сяляне Смалянецкай воласці Лепельскага павета Віцебскай губерні, якія былі на сходзе 8 лістапада ў сваёй валасной земскай управе, даведаўшыся пра Дэкрэт аб зямлі, прыняты на пасяджэнні з'езда Саветаў рабочых і салдацкіх дэпутатаў 26 кастрычніка, згодна якога доўгачаканая сялянствам зямля перайшла ў іх рукі, шлюць Вам і Саветам гарачую падзяку за працу і барацьбу за працоўнае сялянства, якое на працягу доўгіх стагоддзяў прыгняталася памешчыцкім ярмом...»

Рабочыя і сяляне, рэвалюцыйныя салдаты пад кіраўніцтвам партыі бальшавікоў наводзілі парадак на месцах: рашуча змагаліся супроць пагромшчыкаў і грабежнікаў, спекулянтаў і марадзёраў. Замест старога дзяржаўнага апарату ствараліся новыя, савецкія органы кіравання. У канцы лістапада па рашэнню з'ездаў Саветаў рабочых і салдацкіх дэпутатаў, Саветаў сялянскіх дэпутатаў і франтавых Саветаў быў створаны адзіны вышэйшы орган Савецкай улады на тэрыторыі Беларусі — Выканаўчы камітэт Саветаў рабочых, сялянскіх і салдацкіх дэпутатаў Заходняй вобласці і фронту.

Новыя органы кіравання ажыццяўлялі першыя сацыялістычныя пераўтварэнні. Устанаўліваліся рабочы кантроль над вытворчасцю і размеркаваннем, 8-гадзінны рабочы дзень, пачалося ажыццяўленне ленінскага Дэкрэта аб зямлі, разгортвалася культурнае будаўніцтва.

На першых жа кроках да новага жыцця беларускаму народу аказалі братнюю падтрымку рускі

і ўкраінскі народы. Вагоны са збожжам ішлі ў Беларусь з Сібіры і Астрахані, з Палтавы і Харкава. Для беларускіх гарадоў і вёсак прадукты і прамысловыя тавары па ўказанню У. І. Леніна выдзяляліся ў першую чаргу.

Улічваючы тое, што сельская гаспадарка Беларусі была разбурана вайной і знаходзілася ў цяжкім стане, Савецкі ўрад прыняў тэрміновыя меры па забеспячэнню сялянства насеннем, інвентаром, машынамі.

Ужо ў снежні 1917 года Цэнтральны Камітэт партыі і асабіста У. І. Ленін паставілі пытанне аб ажыццяўленні права беларускага народа на ўтварэнне сваёй дзяржаўнасці. Аднак напад германскіх імперыялістаў на Савецкую краіну адтэрмінаваў вырашэнне гэтай важнай гістарычнай задачы.

Урады імперыялістычных дзяржаў не хацелі мірыцца з тым, што нарадзілася і мацнела першая ў гісторыі рэспубліка Саветаў.

Парушыўшы ўмовы перамір'я, у лютым 1918 года войскі кайзераўскай Германіі ўварваліся на тэрыторыю нашай краіны і акупіравалі большую частку Беларусі. На захопленай тэрыторыі быў устаноўлены рэжым грабязу і насілля, шыбеніц і расстрэлаў. Турмы былі перапоўнены зняволенымі. Прамысловае абсталяванне, маёмасць вывозіліся ў Германію.

Па ленінскаму закліку «Сацыялістычная Айчына ў небяспецы!» сотні тысяч працоўных узялі ў рукі зброю. У тыя суровыя дні на адпор варожым полчышчам магутным патокам рушылі добраахвотнікі. Фарміраваліся новыя чырвонагвардзейскія атрады, часці Чырвонай Арміі. Камуністы першымі запісваліся ў іх і адразу ж накіроўваліся ў бой.

Падпольныя камітэты партыі, якія дзейнічалі ў Мінску, Магілёве, Полацку, Бабруйску, Гомелі, Мазыры, Пінску, Барысаве і іншых гарадах, узнімалі народ на барацьбу супроць захопнікаў.

Нягаснучай славай пакрылі сябе партызаны і падпольшчыкі Рудабелкі, што недалёка ад Бабруйска, дзе ў баі з інтэрвентамі вадзіў узброеных сялян бясстрашны народны герой Аляксандр Салавей. Гераічна змагаліся супроць акупантаў партызанскія атрады пад камандаваннем Максіма Ляўкова, Сцяпана Жынка, Максіма Уса. Партызанскія атрады дзейнічалі ў многіх раёнах занятай інтэрвентамі тэрыторыі.

У агні барацьбы з інтэрвенцыяй, у разгар грамадзянскай вайны нарадзілася Беларуска-Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка. Для калыскі яе стаяў Уладзімір Ільіч Ленін. Нягледзячы на тытанічную работу па кіраўніцтву партыяй і краінай, У. І. Ленін праяўляў вялікую цікавасць да пытанняў дзяржаўнага ладу Беларусі, стварэння Камуністычнай партыі Беларусі. Пры ўдзеле У. І. Леніна пытанне аб стварэнні БССР і РКП(б) ставілася і абмяркоўвалася ў ЦК РКП(б), на пасяджэннях Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта. У. І. Ленін, ЦК РКП(б) дапамаглі камуністам Беларусі пераадолець усе цяжкасці на шляху да стварэння Беларускай ССР.

К канцу снежня 1918 года амаль уся тэрыторыя Беларусі была вызвалена ад нямецкіх захопнікаў.

30—31 снежня 1918 года ў Смаленску адбылася VI Паўночна-Заходняя абласная канферэнцыя РКП(б). Выказваючы волю і пажаданне беларускага народа, канферэнцыя, якая аб'явіла сябе першым з'ездам Камуністычнай партыі Беларусі, прыняла

рашэнне аб утварэнні Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі і сфарміравала яе Часовы рэвалюцыйны рабоча-сялянскі ўрад.

1 студзеня 1919 года сваім Маніфестам Часовы рэвалюцыйны рабоча-сялянскі ўрад БССР абвясціў аб з'яўленні на гістарычнай арэне суверэннай Беларускай Савецкай дзяржавы.

Дзень апублікавання Маніфеста — 1 студзеня 1919 года — стаў днём утварэння Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

5 студзеня 1919 года ўрад БССР пераехаў са Смаленска ў Мінск. З гэтага часу Мінск — сталіца Савецкай Беларусі. 2—3 лютага 1919 года ў памяшканні цяперашняга тэатра імя Янкі Купалы адбыўся I з'езд Саветаў рабочых, сялянскіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў Беларусі, які заканадаўча аформіў утварэнне суверэннай Беларускай дзяржавы і зацвердзіў Канстытуцыю БССР, герб і сцяг Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. З'езд выбраў ЦВК БССР і прыняў Дэкларацыю аб устанаўленні федэратыўнай сувязі Савецкай Беларусі з братняй РСФСР. У рабоце з'езда прымаў удзел Старшыня ЦВК РСФСР Якаў Міхайлавіч Свядлоў. Ён абвясціў Пастанову Прэзідыума Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта «Аб прызнанні незалежнасці Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі», дзе гаварылася аб гатоўнасці РСФСР аказаць Савецкай Беларусі ўсялякую дапамогу і падтрымку.

Адначасова з Беларускай Савецкай Рэспублікай была створана і Камуністычная партыя Беларусі — састаўная частка, баявы атрад КПСС. У адозве «Да рабочых, батракоў, сялян і салдат Чырвонай Арміі Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі»,

прынятай на першым з'ездзе Кампартыі Беларусі, падкрэслівалася, што толькі пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі працоўных не на словах, а на справе прыйдуць да сацыялізма — у царства вольнай працы.

Дзень утварэння Беларускай ССР — знамянальная дата ў гісторыі беларускага народа, наша вялікае нацыянальнае свята. Утварэнне Беларускай дзяржавы — яркае сведчанне паслядоўнага ажыццяўлення ленінскай нацыянальнай палітыкі, ідэй інтэрнацыяналізму.

Міжнародная буржуазія прыкладала ўсе намаганні, каб задушыць маладую рэспубліку Саветаў. Яна арганізавала новы напад на першую ў свеце краіну сацыялізма.

На тэрыторыю Беларусі ўварваліся войскі буржуазна-памешчыцкай Польшчы. Беларускі народ, аб'яднаўшы свае сілы з літоўскім народам у складзе Літоўска-Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, зноў узяўся за зброю.

«Усе на фронт!» — гэта быў лозунг партыі, падхоплены шырокімі масамі. У першых радах барацьбітоў за выгнанне акупантаў з роднай зямлі на фронт добраахвотна ішлі камуністы і камсамольцы.

На акупіраванай войскамі польскіх магнатаў частцы тэрыторыі Беларусі разгарнуўся масавы партызанскі рух. Выдатна праявілі сябе партызаны славутага Васіля Талаша, а таксама Сямёна Вілюгі, Барыса Гарбачова, Апанаса Паланейчыка, Андрэя Пуцяты, Сяргея Плашчынскага.

Увайшоў у бессмяротнасць подзвіг дукорскіх партызан на чале з матросам-балтыйцам Андрэем Блажко, якіх акупанты па-зверску расстралялі 17 мая

1920 года. Каля помніка ў Дукорскай пушчы, дзе загінулі чырвоныя змагары, кожную вясну збіраюцца іх землякі і даюць свяшчэнную клятву — берагчы і шанаваць памяць байцоў за сацыялістычную Айчыну, памнажаць іх славу працоўнымі справамі.

Пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі, на чале з У. І. Леніным працоўныя дамагліся велізарных перамог, у жорсткіх бітвах адстаялі заваёвы Кастрычніка, разграмілі ўсіх інтэрвентаў і ўнутраную контррэвалюцыю. Доблесная Чырвоная Армія пераможна закончыла грамадзянскую вайну.

У сумеснай гераічнай барацьбе супроць акупантаў гартавалася дружба беларускага, рускага, украінскага і іншых народаў нашай вялікай Радзімы. За вызваленне беларускай зямлі ў суровыя гады грамадзянскай вайны змагаліся рускія, украінцы, літоўцы, латышы, грузіны, армяне і прадстаўнікі іншых нацыянальнасцей, змагаліся з такім жа гераізмам, як беларусы пад Петраграфам, на Урале, пад Растовам, у Крыму, на Украіне. Ніколі беларускі народ не забудзе доблесных герояў, якія аддалі жыццё за яго шчасце і волю. Іх імёны — на помніках і абелісках, што пастаўлены на месцах баявой славы, у велічных справах і перамогах нашых сучаснікаў.

Краіна Саветаў — першая ў гісторыі чалавецтва свабодная дзяржава рабочых і сялян. У яе шматнацыянальнай дружнай сям'і Савецкая Беларусь уступіла ў перыяд мірнага развіцця. Беларускі народ з небывалай рэвалюцыйнай энергіяй узяўся за ажыццяўленне праграмы пабудовы сацыялізма, распрацаванай Камуністычнай партыяй і геніяльным правадыром і настаўнікам працоўных У. І. Леніным.

**КРОКІ
ВЯЛІКАГА
СТАНАЎЛЕННЯ**

Мірнае сацыялістычнае будаўніцтва працоўны Беларусі давялося пачынаць у цяжкіх умовах. Чужыя земныя інтэрвенты разбурылі гарады і сёлы рэспублікі, надта падарвалі яе эканоміку. У заняпад прыйшла прамысловасць. К 1921 году з 715 прамысловых прадпрыемстваў усходніх абласцей Беларусі захавалася толькі 235, з іх шмат якія заводы і фабрыкі не працавалі, бо не было паліва і сыравіны. Чыгункі таксама былі разбураны. Трэба было аднаўляць масты, рамантаваць паравозы і вагоны.

Не ў лепшым стане знаходзілася і сельская гаспадарка. Зямля, бедная і неўрадлівая, зарасла пустазеллем. Рэзка скараціліся пасяўныя плошчы, пагалоўе жывёлы. Многія сялянскія гаспадаркі не мелі коней, інвентару.

Без жылля і самага неабходнага — хлеба, солі, адзення і абутку засталіся жыхары гарадоў і вёсак. Аднак ні разруха, ні голад не зламалі волю народа, які вызваліўся ад прыгнёту эксплуатацыйнага, стаў сапраўдным гаспадаром сваёй краіны. З небывалым энтузіязмам рабочыя і сяляне ўзяліся за аднаўленне разбуранай вайной народнай гаспадаркі, паказваючы сапраўдны працоўны подзвіг. На гэты подзвіг іх

натхняла Камуністычная партыя, якую ўзначальваў геніяльны правадыр і настаўнік Уладзімір Ільіч Ленін — тытан думкі і геній дзеяння. Ленінскія ідэі і лозунгі заўсёды былі выразныя і ясныя, адпавядалі настрою мас і таму нараджалі сярод іх небывалы энтузіязм.

У першыя дні перамогі Кастрычніка Ленін пісаў: «Таварышы працоўныя! Памятайце, што вы самі цяпер кіруеце дзяржавай. Ніхто вам не дапаможа, калі вы самі не аб'яднаецеся і не возьмеце ўсе справы дзяржавы ў свае рукі. Вашы Саветы — ад гэтага часу органы дзяржаўнай улады, паўнамоцныя, рашаючыя органы» (У. І. Ленін. Поўны збор твораў, т. 35, стар. 66).

Натхнёныя ленінскім словам, працоўныя ўмацоўвалі сваю народную ўладу — Саветы, якія па-бальшавіцку пачалі мабілізоўваць масы на вырашэнне задач сацыялістычнага будаўніцтва.

Асабліва яскрава праявіўся энтузіязм працоўных мас на камуністычных суботніках, якія У. І. Ленін назваў «Вялікім пачынам».

Камуністычныя суботнікі, як вядома, пачалі праводзіць вясной 1919 года масквічы-чыгуначнікі. Іх арганізатарамі былі камуністы і камсамольцы. Суботнікі набылі шырокі размах і ў Беларусі. У Мінску, Віцебску, Гомелі, Оршы, Бабруйску, Барысаве і іншых гарадах у камуністычных суботніках прымалі ўдзел дзесяткі тысяч працоўных. Добраахвотна, бясплатна рабочыя нарыхтоўвалі паліва, рамантавалі будынкі, аднаўлялі транспарт. У Магілёве за тры месяцы 1920 года быў праведзены 21 суботнік, у Барысаве з лютага па кастрычнік 1921 года — 14 суботнікаў.

Ажыццяўляючы новую эканамічную палітыку, якую распрацаваў і тэарэтычна абгрунтаваў У. І. Ленін, працоўныя Беларусі актыўна закладвалі фундамент сацыялістычнай эканомікі.

Савецкая ява нарадзіла першых герояў працы, якія сталі вядомы ўсёй рэспубліцы. Пра іх пісалі газеты, іх імёны заносіліся на Чырвоныя дошкі, іх ушаноўвалі на заводскіх сходах. Праца, якая пры царызме прыніжала і знясільвала чалавека, цяпер, ва ўмовах свабоды і народнага гаспадарання, становілася крыніцай радасці і натхнення.

Нельга без хвалявання чытаць пра тое, як закладваліся падмуркі новага жыцця, як уступалі ў строй першыя фабрыкі і заводы. «Чырвоная працоўная перамога! — паведамляла рэспубліканская газета «Звезда» ў адным са сваіх нумароў за 1921 год. — Пабудаваў мост цераз Бярэзіну. Пачата будаўніцтва 17 снежня 1920 года. Працавала 420 чалавек. Менш чым за два месяцы мост пабудаваны. Сярмяжная Беларусь атрымала першую бліскучую перамогу на фронце працы. Гэта мост, які злучае Савецкую Беларусь з Савецкай Федэрацыяй».

А вось яшчэ адна перамога на працоўным фронце, аб якой паведамляла газета «Звезда»: «Сёння а 3-й гадзіне дня ўпершыню пачуўся гудок першага ў Беларусі савецкага машынабудаўнічага і чыгуналіцейнага завода «Энергія». Заметка гэтая ў газеце заканчвалася хваляючым і простым заклікам: «Селянін! Гэтым гудком рабочы горада вітае вёску».

1921 год — год нараджэння першынцаў беларускай прамысловасці. Сярод іх — шклозавод «Чырвоны Кастрычнік» пад Бабруйскам, запалкавыя фабрыкі «Чырвоная Бярэзіна» ў Нова-Барысаве і «Вул-

кан» у Мінску, папяровая фабрыка «Папірус», скураныя заводы, фанерныя фабрыкі і іншыя прадпрыемствы. Пачаліся работы па будаўніцтву электрастанцый, аднаўленню і пашырэнню прадпрыемстваў лёгкай і харчовай прамысловасці.

У ліку першых новабудоўляў былі таксама дрэваапрацоўчыя і лесапільныя заводы на Гомельшчыне, у Быхаве, мэблевыя фабрыкі ў Віцебску і Бабруйску, абутковая і швейная фабрыкі ў Мінску, цагельныя заводы, торфаздабываючыя прадпрыемствы і г. д. Усяго за 1921—1925 гады было пабудавана 106 новых фабрык і заводаў.

Гістарычнай падзеяй у жыцці беларускага народа было яго аб'яднанне з братнімі народамі нашай краіны ў адзіным Саюзе Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Выказваючы волю і пажаданне беларускага народа стварыць адзіную, маналітную Савецкую дзяржаву, якая аб'ядноўвала б сілы рабочых і сялян усіх савецкіх рэспублік для будаўніцтва сацыялізма і адпору імперыялістам, — дэлегаты IV з'езда Саветаў БССР аднадушна падтрымалі прапанову аб утварэнні Саюза ССР і прынялі рашэнне аб добраахвотным уступленні ў яго Беларускай ССР.

Стварэнне Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік з'явілася неад'емнай састаўной часткай ленінскага плана пабудовы сацыялізма ў нашай краіне. Як указваў У. І. Ленін, яго было неабходна для таго, каб забяспечыць аднаўленне і развіццё прадукцыйных сіл краіны, палепшыць дабрабыт рабочых і сялян, стварыць адзіную сацыялістычную гаспадарку, якая развівалася б па агульнаму плану, умацаваць саюз рабочых і сялян. Ва ўмовах капіталістычнага акружэння адстаяць самастойнае існаванне савецкіх

рэспублік, абараніць заваёвы Вялікага Кастрычніка, ажыццявіць культурную рэвалюцыю можна было толькі агульным намаганнем братніх народаў.

30 снежня 1922 года I Усесаюзнаы з'езд Саветаў прыняў Дэкларацыю аб стварэнні СССР і аб'яднанні ў яго складзе чатырох братніх рэспублік — РСФСР, УССР, БССР і ЗСФСР. Старшынёй Саўнаркома СССР быў абраны У. І. Ленін. Кожная рэспубліка, якая ўваходзіла ў Саюз на прынцыпах добраахвотнасці, з'яўлялася суверэннай, мела свае вышэйшыя органы ўлады, сваё заканадаўства. Былі выбраны Цэнтральны Выканаўчы Камітэт СССР і чатыры яго старшыні, у тым ліку А. Р. Чарвякоў — старшыня ЦВК БССР.

Стварэнне СССР — шматнацыянальнай сацыялістычнай дзяржавы, заснаванай на прынцыпах добраахвотнасці і роўнасці, з'явілася перамогай ідэй ленінізма, ленінскай нацыянальнай палітыкі, паказала ўсёму перадавому чалавецтву шлях да вырашэння нацыянальнага пытання, знішчэння прыгнёту і эксплуатацыі.

Працоўныя Беларусі горача віталі стварэнне першай у свеце шматнацыянальнай сацыялістычнай дзяржавы — Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

У студзені 1924 года II з'езд Саветаў СССР зацвердзіў першую Канстытуцыю СССР, якая з'явілася асновай для канстытуцый саюзных рэспублік.

Паспяхова аднаўлялася народная гаспадарка рэспублікі. У 1925/26 годзе валавая прадукцыя прамысловасці БССР перавысіла ўзровень 1913 года на 28,5 працэнта. У 1926 годзе ў рэспубліцы ўжо былі адноўлены 352 прадпрыемствы. Магутнасць электрастанцый к гэтаму часу павялічылася ў 3 разы, зда-

быча торфу — у 2,6 раза, выраб абутку — у 3,5 раза. У буйной прамысловасці перавагу атрымаў сацыялістычны сектар, які складаў 96,8 працэнта.

Курс на індустрыялізацыю ўсёй краіны, узяты XIV з'ездам ВКП(б), з'явіўся для бальшавікоў Беларусі баявой праграмай далейшых дзеянняў. Сутнасць індустрыялізацыі партыя бачыла не ў простым росце прамысловасці, а ў пераважаючым развіцці цяжкай індустрыі і перш за ўсё машынабудавання.

Кампартыя Беларусі правяла велізарную работу па ажыццяўленню рашэнняў XIV з'езда ВКП(б), які зыходзіў з указанняў У. І. Леніна аб тым, што барацьба за перамогу сацыялістычнага будаўніцтва ў СССР з'яўляецца асноўнай задачай нашай партыі.

Рашэнні IX з'езда КП(б)Б, які адбыўся ў снежні 1925 года і які вызначыў шляхі індустрыялізацыі рэспублікі, беларускі народ сустрэў з велізарным адабрэннем, таму што яны адпавядалі яго жыццёвым інтарэсам, забяспечвалі хуткае пераадоленне тэхніканэканамічнай адсталасці рэспублікі.

Беларускі паэт Паўлюк Трус у 1928 годзе такімі натхнёнымі словамі выказаў спадзяванні народа бачыць сваю рэспубліку індустрыяльным краем:

Край палёў...
О край,—
Калі ж ты станеш
Краем фабрык дымных
І машын?

Мары паэта і ўсяго беларускага народа збываліся. Найпершая ўвага ў Беларусі была ўдзелена развіццю металаапрацоўчай прамысловасці. Мільёны рублёў асігноўваліся на будаўніцтва новых фабрык

і заводаў, на расшырэнне электрастанцый у Мінску, Магілёве, Барысаве, Бабруйску, Полацку; планавалася будаўніцтва электрастанцый у Віцебску, Оршы, Мазыры, Шклове.

На Асінаўскіх балотах, недалёка ад Оршы, чэрвеньскім днём 1927 года закладвалася грандыёзная будоўля таго часу — БелДРЭС, магутнасць якой — 33 тысячы кілават — была большай, чым магутнасць усіх электрастанцый рэспублікі. Асінбуд стаў сцягам індустрыяльнай Беларусі.

БелДРЭС будавалася ўдарнымі тэмпамі пры велізарным энтузіязме працоўных мас. Як паведамлялі газеты, «тут працавалі рускія, украінцы, латышы, літоўцы, татары, адным словам, тут быў СССР у мініяцюры. Гэта нараўнанне не выпадковае. Наша краіна — маналітная сям'я. І будоўля наша была такой сям'ёй...».

Дзякуючы самаадданай працы будаўнікоў заданне ўрада было паспяхова выканана, электрастанцыя дала ток. Электраэнергія БелДРЭС прывяла ў дзеянне заводы і фабрыкі, асвятліла кватэры рабочых, многія хаты сялян. Так на справе ажыццяўляўся ленінскі план электрыфікацыі краіны.

Індустрыялізацыя Беларусі — гэта новыя карпусы заводаў і фабрык, першыя станкі і машыны. Гэта Бабруйскі дрэваапрацоўчы камбінат, фабрыка штучнага шоўку ў Магілёве, скураны завод «Бальшавік» у Мінску, станкабудаўнічы завод «Чырвоны металіст» і швейная фабрыка «Сцяг індустрыялізацыі» ў Віцебску, шклозавод у Гомелі, цэментны завод у Крычаве, ільнокамбінат у Оршы. Гэта, нарэшце, «Гомсельмаш» — гігант сельскагаспадарчага машынабудавання краіны.

Будаўніцтва і рост «Гомсельмаша» — відавочнае адлюстраванне ўдарнага рытму першых пяцігодак, яскравы малюнак таго, як Савецкая Беларусь ператваралася ў рэспубліку перадавой індустрыі.

29 ліпеня 1928 года брыгада муляраў камуніста Радзівона Уманя паклала першыя цагліны ў падмурак зборачнага цэха завода, а праз год пачалося ўжо асваенне вытворчага задання.

З ростам завода раслі і яго людзі. Усёй Беларусі сталі вядомы імёны лепшых ударнікаў-сельмашаўцаў. У 1930 годзе тут быў ударнікам кожны трэці рабочы. На «Гомсельмашы» ўпершыню ў машынабудаўнічай прамысловасці Беларусі ўзнік рух многастаночнікаў.

На Усесаюзнай сельскагаспадарчай выстаўцы 1939 года завод экспанаваў 18 відаў машын. Усяго за даваенныя гады ён даў краіне звыш 326 700 машын. Прадукцыя «Гомсельмаша» ішла ва ўсе куткі краіны.

У рытме першай пяцігодкі, у поступе індустрыялізацыі нараджалася новая магутная сіла — сацыялістычнае спаборніцтва, ахопліваючы ўсё большыя слаі народных мас. Рабочыя добрушскай папяровай фабрыкі «Герой працы» выступілі з заклікам: «Пяцігодку — датэрмінова!» Віцебскія станкабудаўнікі выклікалі на спаборніцтва мінскіх машынабудаўнікоў; калектывы фабрык і заводаў бралі на сябе сацыялістычныя абавязацельствы. Фабрыкі і заводы Беларусі спаборнічалі з прадпрыемствамі РСФСР, УССР і іншых рэспублік. Гэта была своеасаблівая працоўная пераклічка шматнацыянальнага рабочага класа, якая садзейнічала ўмацаванню дружбы паміж савецкімі народамі.

На прадпрыемствах адна за другой сталі ўзнікаць ударныя брыгады, ствараліся скразныя і гаспадарча-разліковыя брыгады, рацыяналізатарскія групы. Каштоўнасць іх была ў тым, што рабочыя змагаліся не толькі за колькасныя, але і за якасныя паказчыкі, перш за ўсё за паляпшэнне якасці прадукцыі. Выкоўваўся перадавы савецкі рабочы з новымі, сацыялістычнымі адносінамі да працы, умацоўвалася ў яго свядомасці пачуццё гаспадара прадпрыемства, сваёй краіны.

Высокая творчая актыўнасць рабочага класа забяспечвала датэрміновае выкананне заданняў першай пяцігодкі. Першы пяцігадовы план развіцця прамысловасці Беларусі быў выкананы ў цэлым за 4 гады і 3 месяцы, а на такіх галінах прамысловасці, як металаапрацоўчая, дрэваапрацоўчая, запалкавая, паліграфічная, швейная, — за два з паловай — тры гады.

Яшчэ большых поспехаў дасягнуў рабочы клас Беларусі ў гады наступных пяцігодак. Рабочыя, інжынеры і тэхнікі настойліва змагаліся за авалоданне новай тэхнікай, за выкананне і перавыкананне планавых заданняў, за паскарэнне тэмпаў росту вытворчасці. Гады другой пяцігодкі азнаменаваліся масавым развіццём у краіне стаханаўскага руху — руху наватараў вытворчасці. Гэты рух знайшоў тысячы і тысячы паслядоўнікаў сярод працоўных Беларусі.

У выніку паспяховага выканання першых пяцігадовых планаў, дзякуючы дапамозе братніх народаў СССР у Беларусі была створана высокаразвітая шматгаліновая прамысловасць, аснашчаная перадавой па тым часе тэхнікай. У 1940 годзе валавая прая-

Дом-музей I з'езда РСДРП у Мінску.

Маніфестацыя насельніцтва і воінскіх злучэнняў Мінскага гарнізона з выпадку звяржэння самадзяржаўя. *Сакавік 1917 года.*

**Матросы рэвалюцыйнага атрада, якія захапілі контррэвалюцыйную Стаўку ў Магілёве.
20 лістапада 1917 года.**

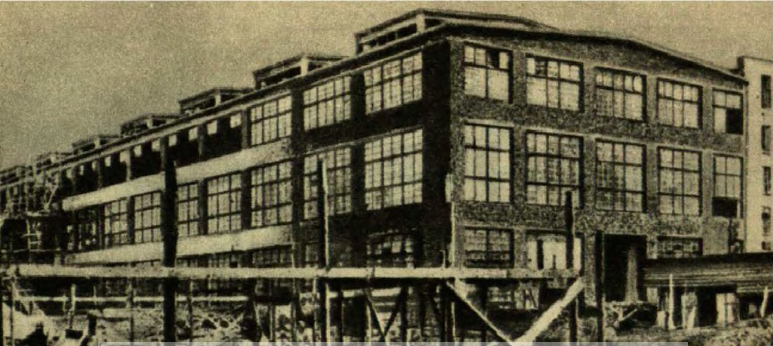
**Сустрэча М. І. Калініна на Мінскім вакзале
ў 1919 годзе.**

**Камуністы і камсамольцы горада Рэчыцы
перад адпраўкай на барацьбу з Дзянікіным.
Верасень 1919 года.**

Мінск першых пяцігодак.

Віцебская панчошна-трыкатажная фабрыка.

Першы трактар у беларускай вёсцы.

**Дэлегаты Заходняй Беларусі ідуць
да Маўзалея У. І. Леніна. 1939 год.**

дукцыя прамысловасці БССР перавысіла дарэвалюцыйны ўзровень у 8,1 раза, а прадукцыя буйной прамысловасці ўсходніх абласцей — у 23 разы. Адно з вядучых месц у прамысловай вытворчасці рэспублікі заняла металаапрацоўка. Рэспубліка выпускала ў вялікай колькасці металарэжучыя станкі, торфаздабываючае абсталяванне, агрэгаты для вырабу цэглы, сельскагаспадарчыя машыны, электраматоры і многія іншыя віды прамысловай прадукцыі. Высокага ўзроўню развіцця дасягнулі таксама дрэваапрацоўка, вытворчасць будаўнічых матэрыялаў, лёгкая і харчовая прамысловасць.

Поспехі індустрыяльнага развіцця БССР забяспечылі значнае павелічэнне ўдзельнай вагі яе прамысловай вытворчасці ў агульнасаюзнай.

У выніку шырокага размаху капітальнага будаўніцтва ў рэспубліцы аб'ём капітальных укладанняў за 1919—1941 гады (першае паўгоддзе) склаў 974 мільёны рублёў. Калі ў 1919—1928 гадах у сярэднім за год капітальныя ўкладанні дзяржаўных і кааператыўных прадпрыемстваў і арганізацый складалі 3,4 мільёна рублёў, то ў першай пяцігодцы — 30,3 мільёна рублёў, у другой пяцігодцы — 40,6 мільёна рублёў і за 1938—1941 гады (першае паўгоддзе) — 98,9 мільёна рублёў. За гады даваенных пяцігодак было пабудавана 1700 прамысловых прадпрыемстваў. У 1940 годзе ў рэспубліцы дзейнічала 2309 буйных па тым часе прадпрыемстваў.

Так на справе ажыццяўлялася мудрая нацыянальная палітыка Камуністычнай партыі, якая паставіла сваёй задачай узняць эканоміку і культуру былых ускраін Расіі, дамагачыся сапраўднай роўнасці і росквіту ўсіх народаў краіны.

Глыбокія сацыяльна-эканамічныя пераўтварэнні адбываліся і ў беларускай вёсцы. На аснове ленінскага Дэкрэта аб зямлі было ліквідавана памешчыцкае землеўладанне і сяляне атрымалі зямлю ў бясплатнае карыстанне. З дапамогай дзяржавы ствараліся першыя саўгасы, аграўчасткі і племянныя гаспадаркі. Пракатныя пункты дапамагалі сялянам апрацоўваць зямлю.

Будуючы новае жыццё, беларускі народ адчуваў штодзённую дапамогу Камуністычнай партыі і Савецкага ўрада, братнюю падтрымку рускага народа. Старшыня Саўнаркома У. І. Ленін увесь час цікавіўся, як аднаўляецца жыццё ў Савецкай Беларусі, асабіста сачыў, каб не затрымліваліся прызначаныя для рэспублікі грузы, каб сяляне былі забяспечаны насеннем, палівам, соллю і іншымі таварамі. У снежні 1920 года Вышэйшы Савет Народнай Гаспадаркі РСФСР прадаставіў Беларусі грашовы аванс на патрэбы аднаўлення народнай гаспадаркі і даў разараджэнне накіроўваць рэспубліцы патрэбныя матэрыялы ў першую чаргу.

Назаўсёды захаваюцца ў народнай памяці ленінскія рэзалюцыі на сялянскіх скаргах як знак чуласці і ўвагі правадыра да простага чалавека — гаспадара зямлі. Уладзімір Ільіч пры сваёй выключнай занятасці знаходзіў час і прыняць хадака-беларуса з далёкай Сенненшчыны, якога паслалі землякі «параіцца з самім Леніным», і азнаёміцца з планам камуністаў Мікулінскай воласці на Аршаншчыне, якія вырашылі стварыць рабочы кааператыў... Працоўныя ішлі да Леніна са сваімі планами і думкамі, бо ў яго асобе яны бачылі свайго правадыра і настаўніка.

Лозунг партыі «Тварам да вёскі!» акрыліў працоўнае сялянства, быў сустрэты ім як праяўленне выключных клопатаў партыі і ўрада аб земляробах. На аснове новай эканамічнай палітыкі сельская гаспадарка Беларусі хутка аднаўлялася, умацоўваліся эканамічныя сувязі паміж горадам і вёскай. Ліквідацыя разрыву ў цэнах на прамысловыя і сельскагаспадарчыя тавары, стабілізацыя рубля, пераход да цвёрдай валюты — чырвонца спрыялі ўмацаванню сацыялістычнай эканомікі.

На ўласным прыкладзе сяляне ўсё больш пераконваліся, што распрацаваны вялікім Леніным кааператыўны план — адзіна правільны шлях да вызвалення ад галечы і беднасці. Умацоўваліся новыя формы гаспадарання ў вёсцы — таварыствы па супольнай апрацоўцы зямлі, кааператыўныя таварыствы, камітэты ўзаемадапамогі. У народзе трапіла гаварылася: «Камітэты дапамогі ставяць беднага на ногі».

У 1923 годзе ў Беларусі налічвалася 129 сельскагаспадарчых арцелей, 45 таварыстваў па супольнай апрацоўцы зямлі, 45 сельскагаспадарчых камун.

Поспехі сацыялістычнай індустрыялізацыі аказалі велізарны ўплыў на вёску. Па прыкладу рабочага класа працаўнікі палёў усё больш актыўна ўключаліся ў будаўніцтва новага жыцця, у вёсцы шырыўся кааператыўны рух. Партыя і ўрад паўсядзённа клапаціліся аб умацаванні калектыўных гаспадарак. Ім прадастаўляліся грашовыя крэдыты, выдаваліся на льготных умовах насенне, машыны, інвентар.

У 1925—1926 гадах на беларускіх палях з'явіліся першыя трактары — наглядныя агітатары за новы лад у вёсцы. Асцярожна, з апаскай, сялянін

глядзеў на сталёвае дзіва, што цягнула плугі без каня. Затое, добра прыгледзеўшыся, згаджаўся: «Я за камунію!»

К 1926 году былі дасягнуты значныя поспехі ў аднаўленні сельскай гаспадаркі Беларусі. Яе валавая прадукцыя перавысіла даваенны ўзровень на 12,2 працэнта. Тым не менш сельскагаспадарчая вытворчасць не задавальняла ўзрастаючых патрэб народнай гаспадаркі. Калгасаў і саўгасаў было мала, пераважалі індывідуальныя малапрадуктыўныя сялянскія гаспадаркі. Доля дзяржаўнага і кааператывнага сектара ў валавой сельскагаспадарчай прадукцыі складала ўсяго 2,5 працэнта.

XV з'езд ВКП(б), які адбыўся ў снежні 1927 года, паставіў перад партыяй і савецкім народам задачу гістарычнай важнасці — шырокае разгортванне калектывізацыі сялянскіх гаспадарак.

1929 год для беларускай вёскі, як і для сялянства ўсёй нашай краіны, быў годам карэннага пералому. Пачалося масавае ўступленне землепрацаў у калгасы. На аснове суцэльнай калектывізацыі намаганнямі рабочага класа і вясковай беднаты ў цесным саюзе з сярэднім сялянствам было ліквідавана кулацтва — апошні найбольш шматлікі эксплуатацыйны клас, які ярасна перашкаджаў пераходу вёскі на сацыялістычны шлях.

Калектывізацыя — новы сур'ёзны экзамен для камуністаў і камсамольцаў Беларусі. Ён быў вытрыманы імі з гонарам. З горада ў вёску перыядычна выязджалі брыгады з лепшых камуністаў і камсамольцаў для аказання дапамогі ў правядзенні сяўбы і іншых сельскагаспадарчых работ, у арганізацыйна-гаспадарчым умацаванні калгасаў.

Важную ролю ў сацыялістычнай перабудове вёскі адыгралі рабочыя-дваццаціп'яцітысячнікі, якія прыйшлі з гарадоў рэспублікі і прамысловых раёнаў краіны. У калгасы Беларусі было паслана тады 515 актывістаў з вялікім вопытам палітычнай і арганізацыйна-масавай работы, у тым ліку 370 камуністаў. Для работы сярод сялян толькі з горкаўскага завода «Красное Сормово» прыехалі 99 энтузіястаў. З гарадоў і райцэнтраў для ўмацавання сельскіх камсамольскіх ячэек ЦК ЛКСМБ накіраваў 660 камсамольцаў-актывістаў.

Дваццаціп'яцітысячнікі абвясцілі сябе ўдарнікамі сацыялістычнай перабудовы сельскай гаспадаркі і працавалі на сяле да завяршэння суцэльнай калектывізацыі. Многія з іх назаўсёды звязалі свой лёс з калгаснай вёскай.

На пярэдні край ехалі і новыя спецыялісты — аграномы, заатэхнікі, ветэрынары, ўрачы, землеўпарадчыкі, механізатары. З мэтай сістэматычнага правядзення палітычнай і партыйна-арганізацыйнай работы ў вёсцы пры МТС і саўгасах рэспублікі былі створаны палітаддзелы, якія адыгралі вялікую ролю ва ўмацаванні і развіцці сацыялістычнай сельскай гаспадаркі.

У вёсцы пашыралася і набывала сілу сацыялістычнае спаборніцтва. Калгаснікі па прыкладу рабочых фабрык і заводаў бралі на сябе канкрэтныя абавязацельствы; на спаборніцтва выклікалі адзін аднаго паляводы, жывёлаводы, механізатары. З'явіліся першыя ўдарнікі сацыялістычных палёў. У вёсцы пачаўся патрыятычны рух жанчын-трактарыстак. Жанчыны вылучаліся на кіруючую работу. Сотні лепшых калгасніц пачалі працаваць старшынямі

праўленняў, загадчыкамі жывёлагадоўчых ферм, брыгадзірамі паляводчых і трактарных брыгад, звянявымі.

Многія калгасы паказвалі добры прыклад умелага вядзення гаспадаркі, атрымлівалі высокія ўраджаі збожжа, развівалі прадуктыўную грамадскую жывёлагадоўлю. Не раз пяршынства ў спаборніцтве па ўраджайнасці заваёўвалі сельгасарцелі «Савецкая Беларусь» Жыткавіцкага, «Чырвоны бераг» Аршанскага, імя Тэльмана Брагінскага, «Чырвоны партызан» Мінскага, імя Валадарскага Магілёўскага, імя БВА Любанскага раёнаў і іншыя.

На асушаных Мар'інскіх балотах вырас саўгас імя 10-годдзя БССР. Яго заснавалі былыя палескія батракі разам з дэмабілізаванымі чырвонаармейцамі. За кароткі час яны пабудавалі пасёлак, наладзілі гаспадарку. Тарфянікі аказаліся тым залатым дном, адкуль чэрпалася багацце саўгаса.

Побач з саўгасам вырасла камуна імя БВА, рэарганізаваная пазней у калгас.

Наведаўшы камуну і саўгас, народны паэт БССР Янка Купала напісаў аб жыцці палешукоў пры савецкім ладзе паэму «Над ракою Арэсай», дзе ва ўсёй велічы паказан вобраз новага чалавека, які пад кіраўніцтвам бальшавікоў, наперакор цяжкасцям, павёў наступленне на балоты і ператварыў багнішчы і дрыгву ў квітнеючы край.

Партыя і ўрад высока ацанілі працоўны подзвіг беларускага сялянства. Найбольш выдатныя майстры высокіх ураджаяў і перадавікі жывёлагадоўлі былі адзначаны высокімі ўрадавымі ўзнагародамі.

Усесаюзная сельскагаспадарчая выстаўка, якая адкрылася ў 1939 годзе, — вялікая і пераканаўчая

школа вопыту, здабытага ў калектыўнай працы. На гэтай выстаўцы свае поспехі дэманстравалі перадавыя беларускія калгасы, саўгасы, МТС, калгасныя жывёлагадоўчыя фермы і жывёлагадоўчыя брыгады саўгасаў, перадавікі сельскай гаспадаркі. Усяго Беларусь прадставіла на Выстаўку 4755 удзельнікаў.

За выдатныя поспехі ва ўздыме сельскай гаспадаркі ордэнам Леніна былі ўзнагароджаны калгасы імя БВА Любанскага раёна, імя Валадарскага Магілёўскага раёна, імя Тэльмана Брагінскага раёна; ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга — Дрысенская МТС. Многія калгасы і саўгасы, перадавікі вытворчасці атрымалі залатыя і сярэбраныя медалі, дыпламы, грашовыя прэміі.

Сярод зачынальнікаў і арганізатараў калгаснага руху ў Беларусі былі такія нястомныя энтузіясты, як старшыня калгаса на Полаччыне С. О. Вістуноў, старшыня калгаса на Случчыне В. Г. Капацэвіч, Герой Сацыялістычнай Працы В. П. Козел, брыгадзёр першай жаночай трактарнай брыгады Капыльскай МТС С. П. Рачок, старшыня калгаса «Савецкая Беларусь» Мінскага раёна Ф. Т. Трушкевіч, актыўны ўдзельнік калектывізацыі ў Касцюковіцкім раёне В. Т. Салабуцін і іншыя.

У выніку ажыццяўлення ленінскага плана калектывізацыі сельская гаспадарка Беларусі, як і ўсёй краіны, ператварылася ў буйную механізаваную вытворчасць. У гады другой пяцігодкі калектывізацыя сельскай гаспадаркі Беларусі была ў асноўным завершана. К канцу 1937 года калгасы ўжо аб'ядноўвалі 87,5 працэнта сялянскіх двароў, было абагулена 96 працэнтаў пасяўных плошчаў. Усё гэта сведчыла аб тым, што сяляне Беларусі — беднякі і сераднікі

канчаткова і беспаваротна перайшлі на шлях калектыўнага земляробства, на шлях сацыялізма.

Калгасны лад забяспечыў высокае развіццё ўсіх галін сельскагаспадарчай вытворчасці. Вёска вызвалілася ад кулацкай кабалы, галечы і спусташэння. Ва ўмовах вольнай калектыўнай працы мяняліся і людзі. Яны вучыліся жыць па-новаму, кіраваць справамі калектыўна, актыўней уключаліся ў грамадскую дзейнасць.

Паспяховаму правядзенню калектывізацыі са-дзеінічала хуткае ўзбраенне сельскай гаспадаркі тэхнікай. Першыя трактарныя калоны і першыя МТС з'явіліся ў Беларусі ў 1929 годзе. Праз тры гады было ўжо 56 МТС, а к канцу 1940 года — 316. У сельскай гаспадарцы ў 1940 годзе працавала больш 13 тысяч трактараў (у пераводзе на 15-сільныя), 1,7 тысячы збожжаўборачных камбайнаў, 2,5 тысячы складаных малатарняў, 3375 трактарных сеялак, 1330 ільноцерабілак, 6100 грузавых аўтамабіляў. Гэта была ў той час магутная сіла, што аблегчыла працу земляроба.

Калектывізацыя адкрыла шырокія магчымасці для крутога ўздыму сельскай гаспадаркі Беларусі. У 1940 годзе пасяўныя плошчы рэспублікі дасягнулі 5,2 млн. гектараў і на 14,7 працэнта перавысілі дарэвалюцыйны ўзровень. Больш стала мяса, малака, збожжа, бульбы, ільну і іншых сельскагаспадарчых прадуктаў.

У перадваенныя гады была праведзена вялікая работа па ссяленню хутароў.

Змянялася аблічча беларускай вёскі. З'явіліся людзі новых прафесій — трактарысты, камбайнеры, машыністы, шафёры, электрыкі. Калгаснае сялянства

ў даваенныя гады трывала станавілася на шлях забяспечанага і культурнага жыцця.

Поспехі і перамогі сацыялістычнага будаўніцтва, развіццё прамысловасці і сельскай гаспадаркі забяспечылі павышэнне матэрыяльнага і культурнага ўзроўню працоўных. Не стала беспрацоўя. Павысілася зароботная плата рабочых і служачых. Карэнныя змены адбыліся ў быцц калгаснага сялянства. Калгасны лад назаўсёды вызваліў беларускага селяніна ад нястачы і цемры. Для працоўных адкрыліся дзверы клубаў, школ, тэатраў. Звычайнай з'явай у іх быцц сталі кніга, газета, часопіс.

Людзі пачалі лепш апранацца і харчавацца, больш поўна задавальняць свае патрэбы. Палепшыліся жыллёва-бытавыя ўмовы працоўных, медыцынскае абслугоўванне на сяле.

Партыя энергічна ўзялася за развіццё новай сацыялістычнай культуры, ліквідацыю цяжкай спадчыны царызму — непісьменнасці і малапісьменнасці. Да рэвалюцыі ў Беларусі звыш 80 працэнтаў насельніцтва было непісьменным. У 1923 годзе ў краіне арганізуецца масавае добраахвотнае таварыства «Прэч непісьменнасць», якое ўзначальваў М. І. Калінін. У 1926 годзе ў Беларусі працавала звыш тысячы ячэек гэтага таварыства. На барацьбу з непісьменнасцю насельніцтва былі пасланы лепшыя сілы, выдзяляліся спецыяльныя грашовыя асігнаванні.

Вялікая ўвага была ўдзелена развіццю народнай адукацыі. Паўсюдна ў рэспубліцы адкрываліся новыя школы, рыхтаваліся педагогічныя кадры. Развівалася кнігадрукаванне. У 1924 годзе ў Беларусі была ўведзена ўсеагульная абавязковая пачатковая адукацыя.

На пачатак 1940/41 навучальнага года ў рэспубліцы налічвалася 12 294 агульнаадукацыйныя школы ўсіх тыпаў, у якіх набывалі веды 1737 тысяч вучняў.

У школах працавала 56,9 тысячы настаўнікаў — самы шматлікі атрад савецкай інтэлігенцыі.

Да Вялікага Кастрычніка ў Беларусі не было ніводнай вышэйшай навучальнай установы. Савецкі ўрад паклапаціўся, каб у нашай рэспубліцы была арганізавана падрыхтоўка нацыянальных кадраў вышэйшай кваліфікацыі.

У канцы 1920 года з Масквы ў Мінск прыехала група прафесараў — відных вучоных, у тым ліку буйнейшы гісторык-славяназнаўца прафесар У. І. Пічэта. Абмяркоўвалася практычнае пытанне стварэння Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. 11 ліпеня 1921 года адбылося ўрачыстае адкрыццё ўніверсітэта. Падручнікі, кнігі, навуковыя і метадычныя дапаможнікі прыслалі старэйшыя ўніверсітэты краіны — Масквы, Петраграда, Кіева. Толькі ў першыя месяцы існавання ўніверсітэта Наркамфін РСФСР выдзеліў яму 1 мільён 120 тысяч рублёў. У 1927 годзе ўрад БССР прыняў рашэнне аб будаўніцтве Універсітэцкага гарадка.

У тыя гады адчыніліся дзверы і іншых вышэйшых навучальных устаноў рэспублікі — Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі ў Горках, ветэрынарнага інстытута ў Віцебску, Камуністычнага ўніверсітэта ў Мінску, а таксама трох дзённых і аднаго вячэрняга рабфакаў для падрыхтоўкі маладых рабочых і сялян у вышэйшыя навучальныя ўстановы.

У 1940/41 навучальным годзе ў Беларусі было 25 вышэйшых навучальных устаноў, у якіх навуча-

лася 21 538 студэнтаў, у 128 тэхнікумах атрымлівалі адукацыю і спецыяльнасць 35 тысяч чалавек.

Працоўныя атрымалі такія скарбніцы культуры, як Беларуская дзяржаўная бібліятэка імя У. І. Леніна, Беларускі дзяржаўны музей у Мінску, гістарычныя музеі ў Віцебску і Магілёве, краязнаўчыя музеі ў іншых гарадах.

У 1920 годзе быў заснаваны першы Беларускі дзяржаўны драматычны тэатр (яму ў 1945 годзе прысвоена імя Янкі Купалы). На базе вакальна-танцавальнай групы гэтага тэатра вырасла Дзяржаўная студыя, з якой пазней утварыўся Беларускі дзяржаўны тэатр оперы і балету.

У даваенныя гады была створана густая сетка культурна-асветных устаноў — 3919 клубаў, звыш 4 тысяч бібліятэк. У 1940 годзе выдавалася 252 газеты, 27 часопісаў і іншых перыядычных выданняў. Вялікімі тыражамі выходзілі на беларускай мове творы Маркеа, Энгельса, Леніна, а таксама творы класікаў рускай і сусветнай літаратуры, кнігі беларускіх пісьменнікаў.

Натхнёныя пафасам сацыялістычнага будаўніцтва, беларускія пісьменнікі напісалі творы, якія ўвайшлі ў скарбніцу перадавой савецкай літаратуры. Янка Купала стварыў цыкл выдатных вершаў пра калгаснае жыццё і паэму «Над ракою Арэсай», Якуб Колас — аповесці «На прасторах жыцця», «Дрыгва», Кузьма Чорны — раманы «Трэцяе пакаленне» і «Люба Лук'янская», Эдуард Самуйлёнак — раман «Будучыня». Выдатныя творы напісалі Міхась Лынькоў, Змітрок Бядуля, Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Кандрат Крапіва, Міхась Чарот, Паўлюк Трус, Андрэй Александровіч, Аркадзь Куляшоў.

З поўным тэкстам дакумента можна
азнаёміцца ў бібліятэцы